

A MAGYARORSZÁGI SOM PROGRAM STRATÉGIÁJA (MSPS)

A Magyar Ökoszociális Fórum Európai Kommunikációs Intézete (MÖF/EKI) és a szolnoki Persica KFT kezdeményezésére 2011. 03. 04-én Szolnokon megtartottuk az *I. Magyarországi Som-Fórumot*. A rendezvény célja egy *országos som-program* elindítása volt. A szervezőkhöz a hazai felsőoktatásból, a nemzeti parkoktól, erdészetektől és egyéni kutatóktól érkezett információk, a som-fórum résztvevőinek előadásai és hozzászólásai, az azóta csatlakozók és érdeklődők révén összegyűlt adatok tükrében megállapítható, hogy a kezdeményezés *a hazai környezet- és természetvédelem, a mező- és erdőgazdaság, az egészséges élelmiszertermelés, a turisztika, az oktatás és a foglalkoztatás* stb. szempontjából nagy jelentőséggel bír. A kezdeményezők az alábbiakban körvonalazzák a *Magyarországi Som Program Stratégiáját* (MSPS), amelynek megvalósításában sokak együttműködő részvételére számítanak.

Alapprobléma

A globális élelmiszer-kereskedelem és az ezt termékekkel ellátó globalizált mezőgazdasági termelés és élelmiszergyártás mindinkább képtelen arra, hogy a hatalmas szállítási utak mellett valóban élelmiszernek nevezhető, egészséges táplálékokkal lássa el a társadalmat. Mind a nyersanyagok, mind a késztermékek hosszú utaztatása miatt félreért gyümölcsöket kell iparilag utóérlelni. A késztermékekben ezért íz- és állagjavítók, tartósítószerke, egy sor egészségre ártalmas, az immunrendszert aláesó anyag alkalmazása vált gyakorlattá. Arról nem is szólva, hogy már a nyersanyagtermelést is nagy mennyiségű környezeti mérge használata kíséri, túlnemesített, gyorsan termőre foduló, kevésbé értékes beltartalmú gyümölcsöket termő növényfajták alkalmazásával.

Alternatíva

A problémára a som-program kezdeményezői ökoszociális szellemű, gyakorlati alternatívát kínálnak. Ez a természeti és a társadalmi környezet iránti valós felelősségvállalásra alapszik. Ennek jegyében cél a nyersanyagok és késztermékek szállítási útjainak radikális csökkentése, a termelés, a feldolgozás és értékesítés közelebb hozása egymáshoz, olyan előállítási, feldolgozási és tartósítási módszerek, technológiák alkalmazása, melyek nem károsítják a környezetet, sem a fogyasztók egészségét, sem a nyersanyagok hasznos tartalmait. A som-programmal segíteni kívánjuk a tájfedő, a helyi adottságokhoz alkalmazkodó, környezetkímélő gazdálkodás elterjedését. Ennek keretében alapkövetelménynek tekintjük, hogy olyan táji gyümölcsfajták használatára, újraelterjesztésére vegyünk irányt, amelyeket az iparosított termelés gazdaságtalannak ítélt, és részint emiatt nem jutottak a túlnemesítés vagy a genetikai átalakítás általi degradáció sorsára, s ezért megtartották gyümölcsük immunrendszert erősítő ősi anyagkészletét. Itt elsősorban bizonyos őshonos, ma főleg „erdei“-nek és „hegyvidékinek“ ismert olyan gyümölcsfajtákról van szó, amelyek egy természetesebb vízrendszerű és felszínvilágú Kárpát-medencében az egész kultúrterületet jellemezték. Egyebek közt ilyen a program névadó növénye, a som.

A MSPS részletezett célrendszere

Az alább vázolt célok itt nem időbeli ütemezésben, hanem a célrendszer egészének részeként jelennek meg. A stratégia több célkitűzése bizonyos elemeiben, részmegvalósulásokban, számos hasznos részkezdeményezésben már jelen van az országban és Európa somtermő tájain. Mások a kezdeményezők elméleti és gyakorlati újdonságai. Ezért a stratégia időbeli

megvalósulása egy többszálú, párhuzamosan is futó, más-más résztvevő által vezetett, de egészében a kezdeményezői központból koordinált folyamatot jelent. Ennek pénzügyi háttérét több, egymással összefüggő pályázattal kívánjuk biztosítani. A részpályázatokat a részfeladat-csoportok megvalósításában legkompetensebbnek ítélt együttműködők fogják benyújtani a kezdeményezők által felkért pályázatfigyelő, pályázatíró, pályázat-menedzselő cég segítségével. A részpályázatokkal lefedendő részfeladat-csoportok a következők:

I. Hazai természetes termőterületek és somváltozatok

1) A som mai magyarországi természetes termőterületeinek feltárása, regisztrálása, termőhelyi leírása, az itt meglévő somváltozatok ciklusainak regisztrált megfigyelése a virágzástól a termésig megbízható szakmai koordináció mellett, felsőoktatási hallgatók, önkormányzatok, erdészetek, természetvédelmi területek stb. bevonásával.

2) A természetes élőhelyek mindegyikéről magok és magoncok szervezett begyűjtése.

3) Négy különböző státusú somfajtabank létesítése az ország négy eltérő adottságú mezőgazdasági kultúrtáján. Ezek a somprogram kezdetétől folyamatos információcsere-kapcsolatban és bizonyos területeken koordinált viszonyban állnak egymással, Itt vetjük el a sommagvakat, itt ültetjük el a magoncokat, ide gyűjtjük össze a faiskolai nemesítési kísérletekből származó, ill. a Magyarországra behozott külföldi fajtákat.

4) El kell kezdeni a természetes élőhelyeken termő somváltozatok terméseinek összehasonlító beltartalmi és feldolgozás-technológiai vizsgálatát egy erre alkalmas, akkreditált laboratórium bevonásával. Ezzel párhuzamosan begyűjtendő azok a hazai és nemzetközi adatok, amelyek e vizsgálatokhoz háttéranyagul, viszonyító bázisul szolgálhatnak. Ez utóbbi is felsőoktatási feladatkör.

5) El kell indítani a som hazai történeti elterjedési területeinek, történeti hasznosítási vertikumának, változatainak feltárását. Ez leginkább felsőoktatási-kutatási feladatnak látszik, amelyben szakdolgozó hallgatók vehetnek részt tanári irányítás mellett.

6) Magyarországi Som-Archivumot kell létesíteni. Ebben kell összegyűjteni mindazokat a nyomtatott és elektronikus információkat, amelyek a MSPS megvalósulása során keletkeznek. A Som-Archivumnak eligazító információkat kell tartalmaznia a különféle hazai és nemzetközi adatbankokban fellelhető adattömegek tartalmaira vonatkozólag is.

II. A hazai somkutatás és somnemesítés máig elért szintje

1) Ennek keretében fel kell térképezni, hogy milyen egyéni és programszerű tudományos kutatások irányultak máig a hazai somra, kitekintéssel ezek nemzetközi kapcsolódásaira is. Ez tudományos-elméleti, forrásfeltáró tevékenység.

2) Feltérképezendő, hogy hol vannak, milyen állapotban és státuskeretek között korábbi somfajta-gyűjtemények, esetleg somegyedek.

3) Ezek eredete, története is fontos. A ciklus- és beltartalmi vizsgálatokba, a fajtabanki állományokba ezek is bevonandók.

III. Mai fajtakísérletek, faiskolai és nemesítési kezdeményezések Magyarországon

1) Össze kell gyűjteni azokat a faiskolákat, amelyek a hazai szakfelsőoktatással kapcsolódva, hazai alanyokon, saját fajták előállításával és forgalmazásával foglalkoznak. Fajtaik megbízható leírás után szintén bevonandók a ciklus- és beltartalmi vizsgálatba, besorolandók a négy fajtabanki állományba.

2) Külön regiszterben kell összegyűjteni azokat a faiskolákat, amelyek import fajtákat forgalmaznak vagy külföldi faiskolák hazai lerakatai.

IV. Mai fajtakísérletek és som-adatbankok külföldön

- 1) A hazai somimportőrök vonalán el kell jutni a külföldről hazánkba kerülő somfajták forrásaiig, mind a külföldi fajtaelőállítók, mind az ottani fajták tudományos, nemesítési- és természetes élőhelyi háttereit illetően. Ezek a fajták szintén bevonandók a ciklus- és beltartalmi vizsgálatba, besorolandók a somfajtabankok vizsgálati állományaiba.
- 2) Kapcsolatokat kell fölvenni a külföldi fajtaelőállítókkal, forgalmazókkal, kutatóhelyekkel.
- 3) Át kell tekinteni a külföldi somtermesztés és hasznosítás mérvadó formáit.

V. Spontán termesztési és hasznosítási kezdeményezések Magyarországon

- 1) Fel kell tárni a spontán termesztési módokat a kiskerti termesztéstől az ültetvény-típusúig.
- 2) Fel kell tárni a spontán hasznosítási módokat a házi hasznosítástól a helyi és esetleges élelmiszeripari volumenű hasznosításig.
- 3) Fel kell tárni a hazai spontán termesztési formák és hasznosítások fajtaháttereit, beszerzési forrásait, a növényre és gyümölcsére vonatkozó tudásformákat, azok eredetét.

VI. Az elterjesztési, termesztési program előkészítése

- 1) A négy somfajtabank és egyéb források információi alapján el kell kezdeni az elterjesztési módok, lakossági hajlandóság, tájalkalmasság vizsgálatát. Ennek egyes elemei már futhatnak a spontán termesztési és hasznosítási kezdeményezések felmérésével.
- 2) Meg kell vizsgálni az állami és EU-s támogatási formák kiterjesztési lehetőségeit a somra, ez irányban meg kell tenni a megfelelő (fajtaelismertetési stb.) lépéseket.
- 3) Teljességében ki kell dolgozni a som táj- és kultúramarketingjét Magyarországon.

VII. Tanulmányutak, multiplikáció, népszerűsítés

- 1) A som-program első csapatának tagjai multiplikátor-képzésben részesülnek. Ennek első lépéseként néhány hazai, Kárpát-medencei és európai tanulmányútra kerül sor.
- 2) A multiplikátorok tanulmányi útjaihoz elő- és utóképzések kapcsolódnak. Ezeket a MSPS részfeladat-csoportjait vezető együttműködők tartják. Anyagai a program során összegzett kutatási eredményekből és egyéb ismeretekből származnak.
- 3) A multiplikátorok vizsgáznak és ismereteik továbbadására jogosító certifikációt kapnak.
- 4) A multiplikátorok ezután részt vesznek a MSPS népszerűsítési programjában, amely a multiplikátorok által vezetett helyi népszerűsítő rendezvények, kiállítások, sajtókampányok, képzések stb. láncolatából áll majd.

VIII. Konferenciák, oktatás, publikációk

- 1) A som táj- és kultúramarketingjét, ill. a multiplikációs folyamatot tematikus konferenciák kísérik. Ezeken mind a tudományos, mind az oktatási területek felé meg kell fogalmazni és összegezni azokat az eredményeket, amelyeket szükségesnek tartunk tudományos tényként, oktatási tartalomként rögzíteni az oktatás valamennyi szintjén és formájában.
- 2) Mind a tudományos eredményeket, mind az oktatási tartalmakat megfelelő formában publikálni kell.
- 3) Ezen túl hangsúlyosan gondoskodni kell arról, hogy mind a médián, mind népszerűsítő kiadványokon keresztül a társadalom egészéig eljussanak a szükséges információk.

IX. Termesztési, begyűjtési, feldolgozási, értékesítési hálózat

1) Az elterjesztési lépésekkel párhuzamosan kell haladnia a termeltetési és a nagy kapacitású, hálózatos, feldolgozási alközpontokhoz kapcsolódó terménybegyűjtési rendszer kiépítésének. Ennek egyszerre kell szociális, komplex gazdasági és vidékfejlesztési, ökológiai szempontokra alapulnia.

2) Az egészséges feldolgozási technológiák tanulmányozása, kifejlesztése, esetleges beszerzése, a kellő kapacitások kiépítése ugyancsak párhuzamos feladat.

3) A megfelelő országos infrastruktúra kiépítése mind a feldolgozási technológiák telepítése, mind az emberi erőforrások képzése értelmében az elterjesztési folyamat előrehaladásával párhuzamosan történik.

X. Licencek, szabadalmak, társadalom- és természetközveti hatékonyság

1) A tudományos és technológiai területek együttműködőivel egészséges élelmiszerek gyártási technológia-szabványait kell kifejleszteni új, somalapú és somadalékú termékekre.

2) Akkreditált képzési anyagok és képzések épülnek fel az egészséges táplálkozás, a környezetkímélő tájtermesztés, a fenntartható kultúrtáj-turizmus stb. tárgyában.

3) Fontos cél, hogy ökoszociális foglalkoztatási, gazdálkodási, értékesítési rendszerformák keletkezzenek, amelyek csökkentik a vidéki munkanélküliséget és kiszolgáltatottságot, fokozzák a jólétet és a társadalmi komfortérzetet.

4) Fontos az egészségtudatosság, a kölcsönös felelősség növelése a társadalom városi és vidéki felében egymás iránt, továbbá az, hogy magától értetődővé váljon a tudomány és a társadalom minden tagjának tájaink iránti felelőssége is.

Kozák Antal kertészmérnök a Persica KFT ügyvezetője	PhD Győri-Nagy Sándor kultúrokológus MÖF-elnök, EKI-igazgató

Kiskunmajsa-Szolnok, 2011. március 21.